

Nošnja iz okolice Ludbrega

U ovom radu dajemo prikaz nošnje okolice Ludbrega. Za izučavanje je korišten tekstilni materijal iz Etnografskog odjela Gradskog muzeja Varaždin kao i ispitivanja na terenu.¹

U današnje vrijeme nošnja je gotovo nestala, pa njezine dijelove možemo vidjeti samo na starijim ženama. Muškarci su daleko ranije napustili domaće ruho, dok se u ženskom odijevanju najprije pojavljuju kupovne tkanine, a kroj ostaje kao i u prvobitnoj nošnji, da bi i to polako nestajalo. Oko odijevanja brinule su se nekada žene. Osim snovanja i tkanja svi ostali poslovi oko izrade materijala kao i same nošnje bili su ženski. Razvitkom tehnike, a time i tekstilne industrije, sve više se potiskuje domaća tj. seoska proizvodnja, pa danas i u selima ludbreškog područja gotovo i ne vidimo više staru nošnju.

Muško i žensko ruho je nekada bilo od domaćeg platna, a nosilo se i ljeti i zimi. To je odjeća koja se radi sastavljanjem ravnih pola platna i njegovim nabiranjem. Taj način pravljenja odjeće je, u stvari, rana faza na prijelazu od nešivanog, tj. ovojnog, u šivanu ili krojenu odjeću. Dopuna su sukneni i vuneni dijelovi odjeće, koji služe kao zaštita od hladnoće. To se uvijek kupovalo od obrtnika u gradu ili na sajmovima. Na početku dajemo prikaz dobivanja tkanine, tj. platna. Platno, od kojega su izrađeni osnovni dijelovi nošnje, tkali su u ovom kraju uglavnom muškarci. Do toga došlo je pojavom manufakture, jer su i ovdje nekada sigurno tkale žene. Tekstilni predmeti su se u ludbreškom kraju izrađivali kod kuće, sve do iza drugog svjetskog rata, ali sve većim prodorom tvorničkih proizvoda naglo nestaje domaća proizvodnja, a time i njeni izvanredno skladni proizvodi.

Na ovom području sastaju se dva različita načina tkanja. Jedno od njih je jednostavno bijelo tkanje od kojega se radila odjeća. Drugi oblik tkanja je tzv. preborno tkanje izvedeno pređom crvene ili tamno smeđe boje, te nešto bijelom, rijetko plavom pređom. Ornament je geometrijski i to najčešće s motivom stiliziranog cvijeta. To je platno služilo za plahte, ručnike i stolnjake. Zanimljivo je napomenuti da je plahta, koja čovjeka prati tijekom cijeloga života, bila jedan od elementarnih predmeta u materijalnom inventaru Slavena već od najranijih vremena. U prvotnom smislu to je bio, uopće svaki veći ili manji komad lanene tkanine. Niederle navodi da je upravo plahta služila kao

sredstvo plaćanja u razmjeni dobara, a arapski putopisac Ibrahim ibn Jakub, u X. stoljeću piše da su žitelji Praga, platnom kupovali plodove, žito, konje te zlatne i srebrne predmete. Na ludbreškom području za izradu platna, najviše se upotrebljavala konoplja, a rjeđe lan. U novije vrijeme u upotrebu je ušao pamuk, pa se tako dobivalo više vrsta platna.

Na početku ćemo reći i nekoliko riječi o dobivanju pređe za tkanje. Dozrele biljke se čupaju, zatim vežu u snopove i moče. Nakon močenja, koje se obavlja u riječnim rukavima ili potocima, a traje od dva do deset pa i više dana, što ovisi o toplini vode i običajima pojedinih sela, biljke se ispiru i suše na suncu. Poslije sušenja pristupa se daljoj obradi. Najprije se bilje tuče na nožnoj stupi, **tukači**, da bi se odstranilo drvenasto vezivno tkivo, tzv. **pozderje**, što se uspijeva zagrijavanjem najčešće na suncu. Nakon toga preostalo pozderje pročisti se na **trlici**, drvenoj spravi, koja se sastoji od tri daščice. Većinom je trlica utaknuta u stup ili gredu, ali može biti postavljena i na dvije noge. Poslije trličanja rukoveti se povlače po **grebenu** ili **mikaču**, tj. željeznom češlju, gdje se odvajaju dvije kvalitete vlakna, bolje-**povesmo** i lošije-**kudelja**, da bi se to, na kraju, prelo na kožnom kolovratu, pretežno vodoravnog okvira s utaknutom preslicom križnog, rašljastog ili kopljastog oblika.

Tako dobivena pređa se izbjeljuje, tj. luži, a potom snuje. U ovim krajevima se to radilo na okomitoj **snovači**, koja se može okretati. U sredini ima debeli štap dug oko dva metra, zvan **srece**, koji se pričvrsti na tram. Okomito na srece stoje **križi**, koji su spojeni sa četiri kolca. **Preja** koja je namotana na dvanaest klupka, smještenih u tri rešeta sa po četiri pregrade, provodila se na snovaču kroz **špriklju** tj. drvenu daščicu s dvanaest rupica. Niti su se vodile oko po snovači, križale su na klinovima, da bi se podijelile na parne i neparne. To se mjesto zove **prebir**. Niti se broje na **pasme**. Svaka pasma ima po pet **štrenja** od po dvanaest niti, ukupno šezdeset niti (šezdesetinski sistem brojenja niti-60 niti je pasmo). Sa snovače se osnova stavlja na **premu**. To je vodoravni tkalački stan, koji se svojim oblikom gotovo i ne razlikuje od ostalih tkalačkih stanova u sjevernoj Hrvatskoj. Širina istkanog platna je obično bila između 75 i 80 centimetara. Istkano platno se spremalo u bale. Tkalac bi tkao tijekom cijele godine. Tkalci su

Veliki i Mali Bukovec 1917. godine

radili za druge, koji su im donosili sav materijal, a za tkanje su naplaćivali u novcu. Pri donošenju istkanog platna naručilac bi obično davao tkalcu bocu vina i paket cigareta.

ŽENSKA NOŠNJA

U ovom kraju žene su nosile suknju-kiklju, koja je sezala od pojasa pa do pola sare od čizme. **Kiklja** je bila **legana** tj. imala je nabore (**falde**). Sa strane ima raspoređene veže se uskim trakama (**dretama**) u pasu. **Kiklja** može biti različitih boja (crveno, plavo i dr.), od tankog kupovnog sukna, a ukrašena (**našivena**) je po cijeloj površini vezanim cvjetićima, različitih boja.

Ukras je raden svilom (plavo, žuto, zeleno) tehnikom punog veza i ovijancem. **Kiklje** koje se nose za svaki dan su od tzv. **farbarskog platna**, koje je vrlo čvrsto. Ispod **kiklje** nosila se pod-suknja-**rubacka**. Ona je od debelog domaćeg platna (konoplja i pamuk), a ponekad se umjesto nje nosila za svaki dan stara **kiklja**. **Rubacka** je, također, nabrana a sastavljena najčešće od tri pole. Na obične dane nosi se jedna **rubacka** koja je ukrašena kukičanom čipkom, dok se za blagdane nose dvije rubačke od tankog platna s kupovnom čipkom, koja je našivena na donjem rubu. U pasu se veže vezicama (**drete**).

U novije vrijeme su se nosile tzv. **končene rubačke** sašivene od tkanine za izradu posteljine čiji su utkani motiv bile kocke i pruge. Bile su

ukrašene kupovnom čipkom. Sprijeda, povrh **kiklje**, nosi se **fertun**, koji je najprije bio od bijeloga platna, a kasnije od crnoga brokata na kojem se vezao jednostavni ukras u vidu cik-cak linije i to koncem u boji (zeleno i dr.). Ukras je obično bio na džepu te oko oboda **fertuna**. **Fertun** je u struku nabran (nabori-**fodrekl**) a oko vanjskog oboda ukrašen čipkom (**špica**). Na gornji dio tijela, i to na golo tijelo, nosio se **pleček** s kratkim (ljeti) ili dugim rukavima (zimi). Kratki rukavi završavaju čipkom. **Pleček** se uvlačio pod **kiklju**. Izrez za glavu je na četiri ugla, okrugli ili u špic.

U novije vrijeme **pleček** je bio od kupovnog materijala s našivenim ukrasom (cvjetni vjenčić izrađen crvenim i plavim koncem) oko vratnog izreza te oko rukava. Na **pleček**, obično u hladne dane, nosi se **bluza** ili **bljuza**, koja može imati duge ili kratke rukave. Zakapča se sprijeda, a u pojasu je stisnuta i nabranu (graner) pa se širi prema van. Ima mali položen ovrtnik. Na prsima su okomiti čipkasti ukrasi. Preko toga se nosio **lajbek**, koji je obično od crnog glota s ukrasom uz porub te na leđnom dijelu. Zakapča se sprijeda u sredini metalnim dugmetima (3+3), dok su oko prsnog izreza ušiveni okrugli metalni ukrasi.

Povrh **lajbeka**, nosio se šareni, kupovni **tibetni rubac**, koji je završavao bogatim resama (**štranclima**). **Tibetni rubac** se križao na prsima i vezao na leđima u visini struka. Zimi se preko svega nosio kratki kaputić-**bajka** od crne, plave ili smeđe debele tkanine, koji su šivali krojačice na selu. Nosili su se i deblji rupci. To su **štrikanci**, smeđe boje za toplije vrijeme, a za veću zimu tzv. **debeli rupci**, poput deke, različitih boja. Jedni i drugi su bili obrubljeni debelim resama (**štranclima**). Kupovali su ih na sajmovima ili u trgovini. Na glavi su udate žene (snahe) nosile **poculicu**. Žene su češljale kosu u pletenice, koje bi složile pomoću igala u **kofrtal**. Na sredini je razdjeljak. Na to se stavljala poculica ukrašena **đundama**, tj. sitnim perlama. Prednji dio poculice je kukičani dok su na stražnjem bile vrpce (**pantleki**). Uz to su se nosili veliki, kupovni tzv. **končeni rupci** različitih boja, a bili su najčešće s uzorkom pruga. Vezali su se pod vratom. Nedjeljom i za blagdane nosili su se **prlevanci**, svileni rupci, koji su se prelijevali, pa im otuda i ime. Kasnije su u modu ušli **delenasti rupci**, nešto manji nego prlevanci. Imali su na sebi uzorak sa sitnim ružicama. Poslije ovih, negdje tridesetih godina, nosi se **šumija**, rubac crvene boje.

Nekada su seljanke hodale ljeti bose, a kada su bile obuvane, najčešće su nosile crne **čizme** s debelim tvrdim sarama, koje su obično škripale. Kupovali su ih na sajmu od međimurskih majstora, a radili su ih i domaći **šusteri**. U čizme su se nosili obojci-**bojki**, koje su pravili od ostataka starog platna. Rjeđe, i to za blagdane, nosile su se pune tamne čarape-**štomfe**, koje su sezale do iznad koljena i vezale se **žnoricama**. Čarape kao i u novije vrijeme sokne-**zokle** nosile su se u cipele. Cipele, najčešće žute, smeđe i

crne, bile su **firtle** s jednim do dva remenca i **šuhe**, cipele koje su se vezale **žnirale** u sredini s prednje strane. U ovoj ženskoj nošnji jako je izražena transformacija nošnje od one izrađene od domaćeg materijala, do kupovnih tkanina i konačno do njezinog potpunog nestanka.

MUSKA NOSNJA

Muška nošnja se sastojala od košulje-**rubace**, sašivene od domaćeg platna. Rukavi su bili široki, dugački, dolje suženi i završavali **bešvicom** (manžetom), koja je bila uska ili široka s preklapom-**garnirom**. Rukavi su se vezivali najprije vezicom, a kasnije drvenim dugmetima presvučenim platnom. Prerez na košulji je nekada, tj. po sjećanju kazivača oko 1910. godine, bio na leđima dok se kasnije premješta na prsa. Vezivao se, također, platnenim trakama. Rubača je prvobitno bez ukrasa, dok kasnije dobiva vez ili nabore (**šmizlini**). Oblačila se povrh **gača**. **Gače** su također od domaćeg platna a dolje su ukrašene **ribnicom** (ažur i rese). Rubača i gače su pravljene od domaćeg platna koje može biti deblje tzv. **hodnično platno** (pređa po pređi-konoplja) ili pak od tankog platna koje su zvali snova. Grublje platno nosilo se sva-

Grupa žena iz Sesveta Ludbreških 1958. godine

kodnevno dok je finije platno bilo za svetačko ruho. Preko rubače ljeti se nosio **lajbec**, najčešće od crne tkanine. Imao je dugmeta od mesinga. U muškoj nošnji su se uglavnom očuvali osnovni elementi ruha još iz vremena dolaska Slavena u naše krajeve. Nosili su se i dugački **kaputi** (smeđi ili crni), kao i nešto kraći kaputi. Na glavi je bio crni, okrugli **škrljak** s obodom, a na nogama, ukoliko nisu išli bos, nosili su čizme s tvrdim sarama, a rjeđe cipele. U čizme i cipele nosili su obojke — **bojke**.

DJEČJE RUHO

Dječje ruho bilo je vrlo jednostavno. Malu djecu su najprije umatali u pelene načinjene od starih krpa, od debelog platna. Kad prohodaju pa sve do polaska u školu, djeca nose **konžice**. To je komad platna kroja ponča, sa strane sastavljen, dosta dugačak, tako da su djeca i gazila po tome.

Na kraju, možemo zaključiti da i nošnja ovog kraja pomalo pada u zaborav. Nađe se samo u

ponekoj škrinji, zametnuta i zaboravljena, pa ćemo je uskoro moći vidjeti jedino u muzejima gdje ćemo moći dočarati sklad i ljepotu nekadašnjeg seoskog odijevanja.

Literatura:

M. Gavazzi: Vrela i sudbine narodnih tradicija, Zagreb 1978.

L. Kašpar: Tekstilno rukotvorstvo varaždinskog kraja (katalog izložbe) Varaždin 1978.

J. Radauš-Ribarić: Narodne nošnje Hrvatske, Zagreb 1975.

J. Radauš-Ribarić: Narodni vezovi Hrvatske, Zagreb 1976.

BILJESKA

¹ Za nošnju okolice Ludbrega glavni kazivač bila je Kata Brcković, rođ. Ploh (1920) iz Globočeca kraj Ludbrega, kojoj se i ovdje najljepše zahvaljujemo na suradnji.

Fotografije iz fototeke Marije Winter